

Guatemala, terra mia

Tentoonstelling in museum M te Leuven van werken van Naufus Ramírez-Figueroa, kunstenaar, Guatemalteek en globetrotter.

<https://www.mleuven.be/nog-meer-m/naufus-ramirez-figueroa-exposeert-m>

Tot 30 oktober 2022

Naufus Ramírez-Figueroa is een Guatemalteekse kunstenaar die werkt met een breed palet aan materialen en expressievormen. Zijn werk is in deze tentoonstelling vooral geconcentreerd rond de geschiedenis van Guatemala. In M is er veel plaats en prominentie geruimd voor de werken van Naufus die appelleren op het geheugen van de bezoekers. Verleden en heden worden gemengd (of geconfronteerd) via een aantal aanknopingspunten.

De geschiedenis loopt als een rode draad doorheen de expo, zowel de voor-geschiedenis van de Maya-volkeren als de kolonisatie en de pogingen tot *rechtzetting* en het moeizame heden waar ondanks alle discriminatie toch een tussenspoor van hoop en bewustwording blijft.

Met het Hannah huis hadden we de gelegenheid om de aandacht te richten op het land en zijn bewoners onder meer in de tentoonstelling *Tierra Madre* (2005) waarin Maya-textiel getoond werd naast keramiek van Paul Dekeyser.

(<http://www.hannah.be/tierramadre.htm>)

In België zijn er meerdere gemeenten die een band gesmeed hebben met Guatemala en zijn bewoners. Zelfs op ogenblikken dat de officiële belangstelling van een gemeentebestuur vermindert, blijven burgers en gezinnen interesse hebben voor het land en zijn bewoners.

Om die reden willen we graag de informatie over de persoon en het werk van Naufus Ramírez-Figueroa helpen verspreiden. Sedert de coronamaatregelen, de klimaatcrisis en de oorlog in Oekraïne is er een begrijpelijke neiging ontstaan om de interesse voor de wereld te versmallen. Maar de wereld draait door.

Samen met zoveel andere verhalenvertellers schrijft deze kunstenaar echter wereldgeschiedenis.

(<https://www.mleuven.be/nog-meer-m/naufus-ramirez-figueroa-exposeert-m>)

Het boek “Met hun handen en ogen” waar onder meer Mireille Holsbeke en Julia Montoya aan meewerkten, belicht iets meer de vrouwelijke kant van het leven in Guatemala. Dit boek is nog te vinden via tweedhandsboekenwinkels of kan bij Hannah ontleend worden.

(<http://www.hannah2.be/mayatextiel.htm>)

Wat bleef mij persoonlijk bij na 3 bezoeken aan de tentoonstelling:

- de **veelheid en veelzijdigheid** van de facetten waarop men de aandacht richt: via de presentatie van films, de installatie van zinne-beeldige objecten, de rijkdom van oude en nieuwe technieken die elkaar aanvullen of uitdagen;
- De **inclusieve voorstelling** van natuur en mensen die telkens weer de aandacht richt op de verbindende elementen
- De **brede situering van de geschiedenis** van land en mensen tegen de achtergrond van de wereldgeschiedenis: kolonisatie doorheen de eeuwen, uitsluiting van bevolkingsgroepen, telkens weerkerende reacties van individuen tegen de vervlakking door het “ondernemingsstelsel”. Wie de geschiedenis leest, voelt dat het unfair is om de burgerbeweging weg te zetten als een groep losgeslagen opstandelingen. In een democratie zijn het woord en de verbeelding broodnodig.

Dank u wel

Een grote dank u wel aan de personen die in Hannah een kunstwerk kochten. We hebben er zeker 70 misschien wel 100 studenten een studiebeurs mee kunnen geven. Immers, hetgeen ons rest na een tentoonstelling gaat naar een goed doel, bij voorkeur naar verbindende projecten.

En wie houdt van schoonheid en vrouwelijke weerbaarheid, zoek wat informatie over Guatemala op internet. Geniet van foto's met rijen stapels kleurrijke stoffen en daarachter de vrouwen die de symbolische liefde voor hun volk benadrukken door hun kleurrijke huipiles (bloezen) en cortes (rokken) nog met trots te dragen. En aan de voeten liggen de grote ruikers calla's (aronskelken), bloemen die vooral als gezel voor de overledenen gezien worden. In massa's die pijn doen aan de ogen.

Een geschiedenis zo rood als bloedkoraal

Eens te meer is duidelijk dat kunst een product is van een maker en van een tijdsgewricht.

De bloedige burgeroorlog van de jaren 70 en 80 in Guatemala was te verklaren door de voortschrijdende tegenstelling tussen een kleine elite, meestal afstammelingen van de vroegere kolonisators, en een groeiende massa die genoot van enkele jaren basisonderwijs en droomde van een democratische samenleving waarin de macht zou bevestigd worden door verkiezingen. Het tijdskader werd zeker ook bepaald door grote, dikwijls internationale bewegingen. Er waren voor het eerst intellectuelen uit de arme Maya regio's die konden studeren en Latijns-Amerika werd een broedplaats van nieuwe ideeën.

De gevestigde elite verzette zich tegen deze democratische beweging. De tegenstellingen zien zou uiteindelijk moeten leiden tot een vraag voor verdeling van bezit en inkomen. "Wie was voor?" en "Wie was tegen?"

Sedert de 70-er jaren groeide het bewustzijn bij de bevolking dat democratie kon afgedwongen worden. De gewone Maya bevolking voelde zich gesteund door een deel van de clerus die, naar de samenleving toe, geïnspireerd werd door de bevrijdingstheologie. Het waren de jaren dat de ideeën van o.m. Ivan Illich en Paolo Freire leidden tot een alfabetisering die dichter aansloot bij de behoeften en de mogelijkheden van de doorsnee Maya bevolking.

De stichting (in 1972) van én de vervolging van het CUC (Comité de Unidad Campesina) die nog altijd actief is, waren duidelijke tekenen van een groeiende volksmacht tegenover de hegemonie van de oude landadel, de stedelijke elite en een aantal plantagebezitters. Na 1990 bleven er van het CUC alleen nog clandestiene resten over.

De alfabetisering werd aangezwengeld door studentenbewegingen aan een aantal universiteiten. In de praktijk van elk dag was er een sterke band tussen de alfabetisering en de bevrijdingstheologie. Gewoon al omdat de alfabetisering dikwijls kon gebruik maken van de lokalen van de plaatselijke Kerk. En de jongere clerus steunde meestal de alfabetisering. Het was ook de tijd dat de kerk van Rome pogingen deed om mee aan te sluiten bij de hoop van de gewone leek. Bisschoppen als Helder Camara en Oscar Romero gaven het voorbeeld in Latijns-Amerika.

Toen we in 1980 met onze vriend Edgar, maatschappelijk werker en pastoor, in de omgeving van Quetzaltenango een basisgroep bezochten en telkens moesten

“wachten” tot de omgeving gecontroleerd was, was dit een klein voorsmaakje van een samenleving in conflict.

In enkele encyclieken zoals “Mater et Magistra” en “Pacem in Terris” verbonden de pausen het lot van de arme bevolking met de hernieuwde sociale leer van de kerk.

Het tweede Vaticaans concilie was een mijlpaal voor de organisatie en de leer van de kerk. De sociale leer werd al doende vorm gegeven. In het vormingswerk werd meer en meer gebruik gemaakt van de methodiek van Kardinaal Cardijn: “zien, oordelen en handelen”. Leuven werd een trefpunt voor progressieve clerus en bisschoppen. Gustavo Gutiérrez, Camillo Torres en Juan Luis Segundo waren voortrekkers die in Leuven gestudeerd hadden. Van uit die gemeenschappelijke grond formuleerden zij een woordenschat voor de “bevrijding”. In het Latijns - Amerikaans College kregen honderden kandidaten voor werk in Latijns-Amerika een vorming. Het belang van die onderlinge contacten kan niet onderschat worden. Theorieën groeiden en ondersteunden het proces van vernieuwing en van bewustwording. Maar de praxis was de eigenlijke leraar.

Lokale radio's als hefboom

De installatie van radiozenders en de grote verspreiding van ontvangers vormden een zeer grote aanwinst voor de afgelegen bevolkingsgroepen in Guatemala. Er zijn zo'n honderd Maya-talen, dikwijls onverstaaenbaar voor buren, in gebruik. Elkaar verstaan was essentieel voor een nationale beweging. Daarom was er aandacht voor lezen en schrijven van regionale Mayatalen en van het Spaans.

De investering in een radio-ontvanger is vrij klein voor een gezin, wijk of dorp en de dure zendapparatuur werd gewoonlijk geschonken door groepen zoals Miserior, Adveniat of Broederlijk Delen. Of maakte deel uit van de “bruidschat” van gemeenten met een zusterband in rijkere landen.

De laatste jaren heeft de communicatie via internet (op smartphones) een ongelooflijke impact op de bevolking. Eerst en vooral is de publiciteit voor consumptiegoederen en dan komt de politieke propaganda. Programma's zoals TikTok beïnvloeden heel sterk de relaties tussen mensen maar geven ook vorm aan een mensbeeld dat past in een kapitalistische wereld.

“Dea ex Machina”

In de tentoonstelling wordt het ook duidelijk dat Naufus Ramírez-Figueroa zich een burger van de wereld voelt met een bredere visie op mensen en machines

Elementen uit het Griekse klassieke theater worden geplaatst naast de geschiedenis van de zijdeteelt in 19^e eeuw en de theecultuur. De onrust van de kunstenaar over de op handen zijnde ecologische ramp komt telkens terug.

Op die wijze kan men in de tentoonstelling in het werk van Naufus een universele betekenis herkennen. Naturelementen en menselijk ingrijpen beïnvloeden elkaar en leiden nu, jammer genoeg, naar een mondiale catastrofe.

Wat voor de ene nu een weldaad is, kan voor anderen een ramp worden. Dat illustreert het verhaal van de stad Kaminal waarin de oude Maya-ruïnes verdronken werden toen een dam voor een waterkrachtcentrale gebouwd werd en er een tiental dorpen mee verdronken werden. Wat die uithuiszetting betekende voor de bevolking maakt Naufus duidelijk door de scène met verwoeste meubels en huisraad. Maar de kunstenaar is duidelijk onthecht aan scènes over geweld. Hij schaaft de scherpe kanten weg zodat er een sobere vormgeving overblijft.

Ongewild is deze tentoonstelling ook een aanklacht tegen de westerse consumptiemaatschappij. Er was een groot risico dat men ook in een nieuw systeem een alleswetend antwoord zou inbouwen. Terwijl bevrijding een voortdurend proces is van zien, oordelen en handelen waarin geen uitkomst op voorhand kan vastgelegd worden.

Alles is symboliek

Naufus Ramírez-Figueroa gebruikt overvloedig symboliek in zijn werken. Dit sluit aan bij de oude Maya-cultuur waarin alles een symbolische betekenis heeft: de kleuren van de klederdracht, de vorm van de hoeden, de zelfgesneden wandelstokken en de juwelen met dikwijls ongeslepen edelstenen. Door het gebruik van de symbolen bevestigt men lid te zijn van een gemeenschap.

De symbolen zijn meestal afkomstig uit de natuurlijke omgeving en kunnen zo mogelijk zelf gemaakt worden. Stenen, stukken hout, twijgen, een schets van blad: alles kan drager zijn van een boodschap en meer tonen dan men ziet bij een eerste aanblik.

Een aparte vermelding verdient het koraal in glas dat symbool zou kunnen staan voor de leeg-gebloede aders van het land. Kijkend naar onze tijd is er veel bloed en leven gevloeid naar buurlanden o.a. de USA, Mexico en Canada.

Guatemala kampt met een bevolkingsoverschot waarbij jonge mensen (voornamelijk mannen) vertrekken om elders hun geluk te beproeven. De landvlucht biedt echter geen oplossing, noch voor de werkloosheid noch voor het gebrek aan landbouwgrond in de dorpen, noch voor de schrijnende armoede. Hoeveel verwoeste gezinnen en thuisloze kinderen lijden onder de uitzichtloosheid van de armoede en van de teleoorgang van het familieleven dat toch nog een houvast bood.

Met Hannah's sympathisanten steunen we een groep families waarin de moeders bleven en hun best doen om de kinderen op het goede spoor te houden. Op de eerste plaats: zonder drugs en kleine misdadigheid. En dan proberen te voorkomen dat ze mee zouden vertrekken met zoveel anderen naar de USA.

Een deel van de geschiedenis

Als kunstenaar geeft Naufus Ramírez-Figueroa vorm en stem aan de gebeurtenissen in zijn geboorteland. Hij kent de geschiedenis, van de Maya's én van de opeenvolgende kolonisaties. Zonder tranerig te worden vertelt hij de geschiedenis. Hij gebruikt de gekende symboliek en houdt een krachtig pleidooi voor het samen sporen van oud en nieuw, van erkende artefacten en nieuwe symbolen. Zijn grote bekommernis gaat ook uit naar het behoud van de aarde als menselijke habitat waar mens én natuur elkaar ondersteunen en erkennen als een deel van de geschiedenis.

Leni Creuwels

leni.creuwels@hannah.be

23 september 2022

